

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на Зоран Койчич „Ориентиран към действието метод във философското консултиране“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление
2.3. Философия (Онтология)

Рецензент: проф. д-р Веселин Христов Дафов,
Софийски университет „Свети Климент Охридски“

Нека още в самото начало отбележа факта, че представеният дисертационен текст, доколкото на мен е известно, е първият в българската философска история, директно посветен на философското консултиране, като специфична философска практика. Поради категорично съвременния характер на полето на изследване, може да се каже, че и в световен мащаб подобни изследвания все още са рядкост и малцина дръзват да работят академично по темата, като за факта на тази малцинственост спомагат все още неизяснените и все още неприетите докрай добре аргументи за отношенията между т.нар. академична философия и т.нар. философски практики (впрочем въпрос, който дисертантът е разгледал подробно в дисертацията и е взел отношение). В този смисъл г-н Койчич и научният ръководител на дисертацията, проф. Карагеоргиева, заслужават да бъдат похвалени и окуражени в това, в пълната степен на израза, пионерско изследване не само за България.

Самата тема на дисертацията „Ориентиран към действието метод във философското консултиране“ също е новаторска и съдържа още в заглавието си заявка за въвеждане и защита на нов метод за провеждане на практиката на философско консултиране.

И тук още може да се отбележи напрежението, което се явява колчем стане дума за превеждането на „performance“ на български език в автореферата, на вътрешната защита и изобщо. На повечето места

(включително и в заглавието, т.е. официално) се превежда като „действие“, а на места се дава като „практически“. Не бих желал да се остава с впечатлението, че повдигам филологически (или поне не само такъв) въпрос. Всъщност въпросното колебание е свързано и с колебанията в самия смисъл на това, което се има предвид под „performance“, тогава когато става за консултативна практика – без значение групова или индивидуална. На какво се дължи въпросното колебание ще се опитам да дам обяснения още тук съвсем накратко, доколкото и сега може да се каже, че става дума за настояването на дисертанта, че философското консултиране се ангажира с грижа за Аз-а, или Себе-то (в дисертацията “self”) на клиента, или на консултирания, и по-точно именно в непрояснеността на статута на този (в случая на клиента, или дори на диалектичката двойка клиент-консултант), който може да прави, да произведе, на извърши, да осъществи, да създаде и т.н. именно „performance“, а не просто и само “action / actio”. Считам, че редуцирането на субектността на клиента от това на личността, на персоната “person”, до това на себе-щото или аз-ното (“self”) води да не само до филологически или езикови спорове, но и до загубата на фокус относно ангажимента, който всеки консултант поема именно в ролята си на философ, а не на някакъв друг.

Без ангажимент към изучаването и подпомагането на Личностното, на Личността, което не изключва – дори напротив, изисква – изучаването на Аз-а и Себе-то, не мисля, че може да се защитава успешно философския характер на консултантската практика. Нещо повече – не могат да бъдат различени онтологическите особености на *действие*, *явяване*, *представяне*, *създаване*, *произвеждане*, *поведение*, *сътворяване* и т.н. При избора на термин за метода на философско консултиране – ориентиран към действие (performance oriented method) – явно се търси отлика от ориентиран към поведение метод (може би дадено така: behaviour oriented method), но мисля, че тази отлика не става ясна. В този смисъл не откривам пречки предлагания метод да бъде причислен към дейностните, поведенческите или бихейвиористичните подходи. Ясно е, че става дума за перформативно действие, което в крайна сметка никога

не е просто, само и единствено действие, такова каквото би било в света на предметите или неразумните същества.

Всичко казано дотук не бива да оставя впечатление, че посоченият от мен недостатък е решаващ за нивото на дисертацията. Напротив, именно възможността да се влезе в дискусия от такъв характер е показателна за изключително усърдната и добра работа извършена на Зоран Койчич в поне следните две посоки.

Първата е свързана с установяване на наличното състояние – *state of the art* – във философското консултиране, дадено в първите две глави на дисертацията: Първа глава “Историческите основания (Background)” и Втора глава „Първоизточници в история на философията“ (*Sources in History of Philosophy*). Като сред малкото недостатъци тук могат да бъдат посочени следните два: 1/ липсата на позоваване на авторски текстове на Герд Ахенбах, считан за баща на философското консултиране. Тази забележка имах възможност да направя и по време на вътрешната защита в катедра „Философия“ на Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, на което г-н Койчич даден отговор свързан с невъзможността да открие преведени текстове на Ахенбах на английски или друг ползван от дисертанта език. Все пак такива текстове на английски език има. (Например ето някои от тях:

- *Achenbach, Gerd B.* About the Center of Philosophical Practice. *Perspectives in Philosophical Practice: Collected Lecture of the Second International Congress on Philosophical Practice*, Wim van der Vlist (ed.), Leusden, 1996. 7-15.

- *Achenbach, Gerd B.* On Wisdom in Philosophical Practice. *Inquiry: Critical Thinking across the Disciplines*, 1998, Vol. 17, No. 3. 5-20.

- *Achenbach, Gerd B.* Philosophical Practice opens up the trace to *Lebenskonnerschaft*. Herrestad H., Holt A., Svare H. *Philosophy in Society*, Oslo: Unipub Forlag, 2002. 7-15.

- *Achenbach, Gerd B.* Philosophy, philosophical practice, and psychotherapy. *Essays on Philosophical Counseling*, Ran Lahav and Maria da Venza Tillmanns (eds.), New York: University Press of America, 1995. 61-74.

- *Achenbach, Gerd B.* What Does It Mean to Say: Philosophical Practice Is No Psychotherapy. *Perspectives in Philosophical Practice: Collected Lecture of the Second International Congress on Philosophical Practice*, Wim van der Vlist (ed.), Doorwerth, The Netherlands: The Dutch Society for Philosophy Practice, 1996. 16-19.)

Вторият недостатък е свързан с впечатлението, което се оставя. А именно, че е проявена небрежност по отношение проучването на направеното в полето на практическата философия в рамките на институцията, в която дисертантът е бил обучаван, а именно Софийския университет, където и още повече че и научният ръководител проф. Карагеоргиева (както и други), има публикации и постижения, които могат да бъдат преценявани като водещи в световен мащаб. Странно е, че по тях не се взима отношение, макар и да е ясно, че те не всеки път попадат директно в полето на философското консултиране като индивидуална практика. .

Както вече казах, тези два недостатъка не могат да заличат доброто впечатление от стореното от г-н Койчич в тази посока – изясняване на наличното състояние по темата.

Втората посока, която е добре извървявана и честно и прецизно изработена е тази, свързана с представянето на риторическите основания за ориентирания към действие метод на философско консултиране. Много ясно и добре аргументирано ни се поднася подробности за метода, с което впрочем се преминава собствено в полето на техниката и процедурата, отколкото на методологията.

Изяснява се структурата на една философско-консултативна сесия, проведена по „ориентирания към действие метод за философско консултиране“, като се дават аргументи и контра-аргументи за ползата от именно тази ето-тази-стъпка (било то *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, или *actio*), възможните сценарии на развитие, предимства и недостатъци. Всичко това говори за една много добре обмислена техника и процедура. Но както вече се отбеляза, изискват се повече доказателства, че става дума наистина за метод (доколкото все пак методологически се работи в дейността, бихейвиористичното, поведенческото), а не за техника, структура или процедура.

Като основно постижения на дисертацията определям нагласата, смелостта и изследователската честност проявени от Зоран Койчич в докладването на петте случая (Мия, Матей, Мария, Ева, Анте), в които е проведено философско консултиране според процедурата на

„Ориентирания към действия метод“ от самия г-н Койчич. Вероятно това са първите докладвани случаи на философско консултиране извършени в Хърватия.

Преди да си позволя да обсъдя представеното в тези случаи поотделно, нека ми бъде позволено да направя някои общи забележки, отнасящи се за всички като цяло. Става дума за самото пристъпване и договаряне за философско консултиране, предлагано като услуга.

Доколкото разбирам, идеята на Зоран в тези пет случая е, че той е предоставил консултантска услуга, а именно философско консултиране (без оглед на възможните интерпретации за философския характер на услугата). Доколкото описаното в тези пет случая, наистина представя предоставянето на консултативна практика, то и в петте случая се натъкваме на фигурата на клиента и това е съвсем в реда на нещата. Това, което внася неяснота и остава с неизяснен статут е фактът, че тези клиенти заедно със статута на тяхното клиентство биват възприемани и представяни и като „доброволци“, което обърква ситуацията и не става ясно кой на кого прави услуга. Дали консултантът предоставя услуга (макар и безплатна) на клиент, или клиентът се подлага (макар и безплатно) на опити, тестове и експериментиране на метод за философска практика?

Тази неизясненост произтича от един изначален пропуск (или поне не е посочено в описанието и анализите на случая) в организирането на сесиите – договарянето. Договарянето изобщо и договарянето на всеки елемент или момент от консултирането (време, пространство, цена, роли, отговорности, очаквания, оценяване на постигнатото и т.н.) е момент от самото консултиране и ако бъде пропускан може да доведе до много сериозни недостатъци в предоставяната услуга.

Вторият пропуск е свързан с изискването за супервизиране на всяка една консултативна практика. В предоставената информация за петте случая от г-н Койчич не личи процедурата по супервизия на сесиите да е спазвана и по този начин, при преценяване на постигнатото в представените случаи фактът на тази липса трябва да се има предвид.

Становището ми е, че тези два пропуска ощетяват по-скоро професионалния характер (отколкото философския) на консултацията, което поставя под въпрос и статута на предоставяната услуга, както и начина, по който следва да бъде преценявана.

И петте случая (Мия, Матей, Мария, Ева, Анте) са представени много увлекателно, ясно и точно. Освен това нивото на саморефлексия и документирание е забележително високо. Същото се отнася и до представения в 4.6. Анализ на случаите, което, разбира се, е самоанализ на случаите.

От описаните пет случая мисля, че само този на Мия и донякъде този на Анте завършва с резултат, който се доближава до изискването за постигането на готовност за извършване на конкретно действие или поведение, получено в резултат на философската консултация – „Мия достигна заключение за конкретни действия, които следва да предприеме, за да се справи. Тя осъзна, че първо трябва да се погрижи за себе си и да разбере коя е тя самата и че само тогава ще може да се държи като себе си пред другите. Тя не беше готова за конфронтация с бившата ѝ приятелка, но и реши, че подобно нещо е ненужно. Учебната година беше към своя край и тя реши да изчака завършването и да се сбoguва със своите съученици по естествен начин.“ (стр.23 на автореферата).

А в случая с Анте се казва: „Анте реши, че ще говори с приятеля му и ще бъде искрен с него за това защо не е добра идея да бъдеш част от култ. Това не означава, че ще се опитва да го убеди да напусне култа, но, понеже така или иначе обича да говори, ще се възползва от повода да сподели своите съображения на своя приятел и дори би могъл да му помогне“.

В останалите три случая не личи резултатност по отношение на ориентирано към действие поведение. В случая с Матей – „Матей стигна до заключението, че може да промени някои свои теоретични възгледи и че се нуждае от друга перспектива за живота в този свят — което той считаше за основния проблем. Планът му за действие беше да общува с хората и да влиза в техния свят, а не да бъде затворен само в своя свят. Каза, че ще разговаря повече с хората, ще се опита да се учи от тях и че ще

разчита по-малко на своята ограничена картина за света.“ Както се вижда нито промяната на теоретичните възгледи, нито намерението „да общуваш повече с хората“, нито решението „да разчиташ по-малко на своята ограничена картина за света“ могат да бъдат осмислени като конкретни действия.

В случая с Мария се достига до това, че „Тя все пак се надяваше, че ще успее и изглеждаше твърдо решила да не позволи миналото ѝ да влияе на бъдещето ѝ.“ Мисля, че е ясно, че твърдото решение да не позволиш на миналото да влияе на бъдещето трудно може да се приеме за постигане на конкретно действие или поведение.

Случаят Ева така или иначе е представен и от самия Зоран Койчич като повече неуспешен и труден, като, разбира се, все пак има своите позитиви и ползи за доброволеца/клиент. Но тази неуспешност най-добре личи в отсъствието на каквото и да е ориентирано към конкретно действие поведение. Самата Ева признава, че: „... трябва да приемаме кои сме и решенията, които вземаме, да се изправяме срещу собствените ни грешки в миналото“. Така и не се достига до артикулиране на нагласа или готовност за конкретно действие.

Именно случаят с Ева е най-показателен за ролята на философското консултиране, особено когато философията се има предвид като нещо повече от постигането на действия и поведение. Все пак, както признава и г-н Койчич: „Въпреки че работата с нея беше трудна, изглеждаше, че целият процес не беше безполезен“ и то въпреки неувереността „дали е достатъчно решителна да предприеме действия щом се изправи с реалността“. Именно това е моментът, който подчертава личностния характер на всяко едно философско консултиране. Дори неуспешността в постигането на готовност или нагласи за конкретни действия като резултати не обезсмисля практиката на философско консултиране, дори напротив. Но това и именно показва, че пълнотата на личностното общуване не следва да бъде редуцирана, в който и да метод или техника или процедура за философско консултиране.

В „Анализ на случаите“ Зоран докладва, че е получил последваща обратна връзка от Мия и Мария, в които и двете дами са изразили мнение, че сесиите са имали положителен принос в отношенията им с другите.

Философско консултативната практика, извършвана с договорени отговорности и поставени задачи, много рядко се осъществява само в една единствена сесия. Обичайно е да се наложи серия от сесии, разположени във времето и обикновено със седмична цикличност, а понякога и по-често. Убеден съм, че в условията на пазарно договаряне, в което клиентът изначално е поставен в ролята на този комуто се прави услуга, на този, който ще се възползва от знанията, уменията и компетентността на консултанта, обосновават ситуация, в която и двамата – клиент и консултант – са в собствения си статут и са в състояние да извършват взаимодействие, според именно този статут.

Взимайки отношение към формулираните приноси, преценявам следното:

- относно Първия принос се съгласявам с формулировката и заявката, с уговорката, че като се говори за нов метод, все пак става дума за разбиране за метод, при което метод се мисли като инструмент, техника, процедура или структура, в което именно се състои и приноса на дисертацията

- относно Втория принос: напълно съм съгласен

- относно Третия принос: съгласявам се, че се въвежда нов термин „биософия“, но неговото значение и роля, все още остават необосновани достатъчно

- относно Четвъртия принос: съгласявам се, че философията играе водеща роля за менталното здраве на хората, но считам, че концепта за *грижата за Аз-а* (вероятно във формулировката на английски език тук е стояло *Self*), който все пак доста спорно се приписва само на Платон и Фуко, е силно надценен за тази роля, доколкото вече се изказаха съображения за Лицето и Личността (Person, Personae) .

- относно Петия принос: приемам и се съгласявам с формулировката и заявката.

Преди заключението нека ми бъде позволено да оглася отличните си впечатления от академичната философска работа на г-н Койчич, която познавам от курсовете в докторската степен на обучение. Освен това считам, че проявената от Зоран философска смелост да се заеме с организирането, рекламирането, набирането на клиенти (макар и с недостатъка на това, че се взимат все още повече като доброволци и участници, подпомагащи дисертационното изследване, което натоварва сесиите други условности, записи и т.н.) и самото провеждане на консултативни сесии заслужава голямо внимание и адмирации.

Освен това изработената техника за провеждане философска сесия със сигурност дава един нов поглед към практиката и позволява на философски консултанти, работещи по друга процедура, все пак да откриват множество моменти и в своята работа. Веднъж открили някои и всички от тези пет елемента на Ориентирания към действия метод, тогава съобразяването с изказаните от Зоран аргументи и идеи могат да бъдат само от голяма полза.

В заключение давам своята **положителна** оценка и **препоръчам** на Научното жури да присъди на Зоран Койчич образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 2.3 „Философия”.

01 юли 2019 година

Рецензент:

проф. д-р Веселин Дафов